

Přírodní hodnoty CHKO Slavkovský les

Přemysl Tájek

Chráněná krajinná oblast Slavkovský les byla vyhlášena v roce 1974 jako sedmnácté takto chráněné území v tehdejší Československu. Hlavním posláním ochrany přírody v oblasti jsou od počátku vývěry minerálních vod a jejich infiltrační území. Kromě stovek minerálních pramenů využívaných člověkem

i volně vyvěrajících v odlehlých koutech řídce osídleného území má však Slavkovský les také řadu dalších velmi významných přírodních fenoménů – rozsáhlá lesní rašeliniště, největší hadcové území v České republice, množství zachovalých mokřadních luk nebo výslunné suché stráně se vzácnými druhy orchidejí.

Pastviny na stráních u Bečova nad Teplou se smolníčkou obecnou a jetelem horským. Foto Přemysl Tájek

Součástí CHKO jsou lázeňská města Karlovy Vary, Mariánské Lázně a Lázně Kynžvart. Romantická krajina listnatých lesů v okolí Karlových Varů a Mariánských Lázní, protkaná pěšinami pro vycházky lázeňských hostů, je od roku 2021 na Seznamu světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO. Ve Slavkovském lese zároveň najdeme množství významných historických památek, mezi ty nejznámější patří hrad Loket, hrad a zámek Bečov nad Teplou, zámek Kynžvart a lovecký zámek na Kladské. Symbolizují harmonickou krajinu, kde se prolínají historické hodnoty s hodnotami přírodními a jejich vzájemným doplňováním vznikají jedinečné krajinné celky. Loketský hrad se tyčí nad řekou Ohří, která historické městečko obkružuje malebným meandrem, načež se zanoří do kaňonovitého údolí plného skalních věží. Neodmyslitelnou součástí jedinečného panoramatu bečovského hradu a zámku je působivý amfiteátr okolních strání, jež jsou domovem

Jilmový potok odvádějící vody z jižní části CHKO. Foto Přemysl Tájek

CHRÁNĚNÁ KRAJINNÁ OBLAST SLAVKOVSKÝ LES

Rozloha: 611 km²

Rok vyhlášení: 1974

Nadmořská výška: 374 m (hladina Teplé pod Lázeňským mostem v centru Karlových Varů) až 983 m (vrch Lesný)

Lesnatost: 55 %

Rozloha I. zóny: 61 km² (10 %)

36 maloplošných zvláště chráněných území
24 evropsky významných lokalit
35 památných stromů

teplomilné květeny i hmyzu. Kynžvartský zámek obklopuje rozsáhlý zámecký park s množstvím malebných zákoutí, romantických staveb a skalních útvarů rozestavěných v přírodovědně cenných bučinách, poskytujících útočiště druhově bohatým společenstvům hub, ptáků a netopýřů. A lovecký zámek na Kladské, v osadě obklopené hlubokými lesy a rozsáhlým komplexem rašelinišť, je přímo učebnicovým příkladem prolínání krajiny ovlivněné člověkem s téměř nedotčenou divočinou. Stačí se vydat po zdejší naučné stezce a pochopíte...

Osobitá minulost oblasti

Kolonády lázeňských měst a letní shon v okolí historických pamětihodností jsou jen jednou z mnoha tváří zdejší krajiny. Lidé žijící ve

Slavkovském lese znají spíše jeho tvář melancholickou a zádumčivou, zahalenou v řídkých mlhách dlouhých chladných podzimů a jar. Kraj zaniklých samot, obcí i celých městeček, krajina nutí k zamyšlení nad pomíjivostí lidského počínání. Po odsunu německého obyvatelstva museli významnou část území kvůli vzniku vojenského výcvikového prostoru záhy opustit i zbylí či dosídlení obyvatelé. Vojenský újezd byl sice po osmi letech zrušen a přesunut do nedalekých Doupovských hor, z vesnic však už většinou zbývaly jen ruiny. Z nízké hustoty osídlení profitovala příroda. Množství cenných mokřadů uniklo intenzivním snahám o odvodnění a zúrodnění, které ve druhé polovině 20. století postihly většinu našeho státu. Členité plochy bývalých obcí umožnily samovolný vývoj lesů, kterým je dnes již 70 let. Zbyly kamenné sklepy, kdysi životně důležité zásobárny potravin. Osídlili je netopýři, kteří zde mohou nerušeně přečkávat zimu.

Dramatické lidské osudy a krajinné změny se zde jistě odehrávaly i v dávnější minulosti. Příběhy lidí upadly v zapomnění, příběhy krajiny je možné odkrývat dodnes. Jen je k tomu občas zapotřebí notná dávka fantazie. Pouze tak si lze v dnešních hlubokých lesích představit, jak asi kdysi vypadaly holé plochy rýžovišť nebo okolí dolů, v nichž se rudy cenných kovů těžily i po několik staletí. Kolik námahy tehdy muselo stát získání pár kilogramů cínu nebo pár gramů stříbra, už si ale dnes umí představit opravdu jen málokdo. Staré haldy hlušiny osídlila vzácná květena a umožnily vznik nerostům, které lze najít jen na několika málo místech na

světě. Spletené prostory opuštěných štol svým rozsahem mnohonásobně překonávají podzemí v zaniklých obcích a v podobném poměru je předčít i jejich význam pro společenstva zimujících netopýřů. Některé ze starých dolů byly pro současníky znovu objeveny, jiné byly v minulém století zničeny při těžbě nové cenné suroviny – uranu. A některé možná na své znovuoživení teprve čekají. Prozrazují je vývěry důlních vod, prosakující ze závalů nebo povrchové propadliny. Lidská paměť zde opět selhává, mapy a písemné prameny chybějí – z báňského archivu zbyl jen popel už dávno před zánikem hornického městečka Čistá (Lauterbach).

Ještě jednu zajímavou připomínku slavné hornické minulosti ve Slavkovském lese najdeme – Dlouhou stoku (Flossgraben). Vodní kanál zbudovaný v letech 1531–1536 počíná svůj tok na Kladské, sbírá vody drobných vlásečnic a po 24 km je přivádí ke Krásnu, do míst dřívějších důlních provozů, jež zásoboval nedostatkovou vodou i dřevem. Na svou dobu šlo o výjimečné technické dílo, především zeměměřičské. Stoka totiž místy doslova kopíruje vrstevnici, aby neztratila potřebnou nadmořskou výšku.

Nejcennější přírodní fenomény

Rozmanitá příroda Slavkovského lesa je z velké části podmíněna členitým reliéfem a různorodým geologickým podložím včetně bazických a ultrabazických hornin. Pro celou oblast

První mrazíky na mokřadních loukách ve střední části Slavkovského lesa, u Čisté. Foto Přemysl Tájek

Slatiniště u Poutnova je jedním z četných mokřadů na Tepelsku ve východní části CHKO. V nenápadné mokřadní sníženině v popředí rostou bažiník kostrbatý, srpnatka fermežová nebo bahnička chudokvětá. Foto Přemysl Tájek

Slavkovského lesa je typická také třetihorní sopečná činnost, podmíněná přítomností zlomů v zemské kůře, jimiž pronikla tělesa čedičů, tvořící dnes výrazné krajinné dominanty v jinak jen mírně zvlněném a věky ohlazeném reliéfu pohoří.

Podrobnější představu o přírodě Slavkovského lesa lze získat z popisů jeho nejcennějších částí, rezervací, které byly nedávno otištěny v knize *Zvláště chráněná území Karlovarského kraje*

(Tájek *et al.* 2023). V současnosti se na území CHKO Slavkovský les nachází celkem 39 maloplošně zvláště chráněných území. Některá z nich patří k nejstarším v ČR – Svatošské skály, Šemnická skála a Kladské rašeliny. Kladské rašeliny, rozkládající se na ploše 611 ha, jsou zároveň největším maloplošným zvláště chráněným územím Slavkovského lesa. Skládá se z pěti oddělených částí (Tajga, Paterák, Lysina, Malé rašeliníště a Husí les) a plošně nejrozsáhlejším

biotopem zde jsou vzácné blatkové bory. Devět rezervací ale vzniklo teprve v posledních 15 letech a velmi dobře je tím vyjádřena intenzita prohlubujícího se poznání zdejší přírody. Přesto řada velmi cenných lokalit z různých důvodů rezervacemi není a bez podrobnější syntézy údajů z Nálezové databáze ochrany přírody se o nich jen těžko můžete něco dozvědět. Pojdme se na ně zaměřit – vykreslí nám totiž krajinu a přírodu Slavkovského lesa skoro stejně dobře jako popisy známějších rezervací a mohou být i námětem k návštěvě těch nejzapadlejších koutů zdejší osobité krajiny.

Jakýmsi rodinným stříbrem zdejší oblasti jsou druhově bohaté střídavě vlhké louky ve východní části Slavkovského lesa. Výjimečnou zachovalost těchto lokalit podtrhuje přítomnost jednoho z nejvzácnějších denních motýlů Evropy, hnědáčka chrastavcového, díky němuž se zdejší mokřadním loukám dostalo v poslední době zvýšené pozornosti přírodovědců i ochranářů. K ochraně druhově bohatých luk s hnědáskem chrastavcovým zde bylo poměrně nedávno vyhlášeno několik přírodních památek – Podhorní slatě, Čertkus a Kounické louky. Především na Tepelsku však najdeme několik dalších velmi cenných ploch s početnými populacemi tohoto motýla, ale i dalších velmi vzácných druhů. V případě mokřadních luk mezi Poutnovem a Tisovou je to například mech bažiník kostrbatý, drobný plž vrkoč Geyerův, bahnička chudokvětá nebo velmi početná populace tolíje bahenní. V pramenné oblasti Lučního potoka u Číhané najdeme kromě čertkusových luk s hnědáskem chrastavcovým i slatiniště se vzácnými ostřicemi, všivcem lesním, bahničkou chudokvětou, tučnicí obecnou nebo rosnatkou okrouhlostou. Na mokřadech v okolí Velkého Kolového rybníka u Rájova roste všivec bahenní, upolín nejvyšší, vachta trojlistá, ostřice přioblá, hnízdí tu bekasiny otavní a zjištěn tu byl i výskyt řady vzácných druhů brouků, především mandelínek a nosatců.

Poněkud odlišný charakter mají rašelinné louky v centrální a výše položené části Slavkovského lesa. Jejich nejlepší ukázkou mimo rezervace je Horňáčkova louka u Nové Vsi. Roste zde sítnina alpská, vrba plazivá, vachta trojlistá, tolíje bahenní, upolín nejvyšší, klikva bahenní a několik vzácných druhů ostřic, z nichž nejvýznamnější je drobná ostřice dvoudomá. I na tomto typu mokřadních luk žijí specifické vzácné druhy motýlů – perletovec severní a žluťásek borůvkový. Členitá mozaika mikrostanovišť je domovem množství vzácných druhů brouků, především mandelinkovitých a drabčíkovitých. Žije zde

i vzácný střevlík Ménétríesův, vlajkový druh zachovalých rašelinišť a rašelinných luk, žijící v České republice pouze na Šumavě, v Českém lese, Krušných horách a Slavkovském lese.

Lokalitou zajímavou nejen z hlediska živé přírody jsou Číhanské slatě, nacházející se mezi Číhanou a Popovicemi na Tepelsku. Mělké údolí se slatinnými loukami, vrbovými křovinami a rašelinnou březinou představuje nejzachovalejší komplex přírodních vývěřů minerálních vod ve Slavkovském lese. Kdysi byly lidmi využívány, ve třicátých letech minulého století se dokonce uvažovalo o čerpání zdejších minerálních vod do lázeňských provozů v Mariánských Lázních. Od poloviny 20. století je však území ponecháno ladem a je jedinečnou ukázkou toho, jak mohly vývěry železitých minerálních vod a jejich okolí vypadat před příchodem člověka. Ve vývěrech s charakteristickými oranžově okrovými usazeninami žije endemická rozsivka *Pinnularia ferrophila* a při mechových okrajích navazujících drobných vodních kaskád roste bařička bahenní. Mocnost slatiny místy dosahuje až 5 metrů a nedávnou analýzou pylu, uhlíků a zbytků rozsivkových schránek, uchovaných v různých hloubkách slatiny, byla pootevřena pomyslná kronika zdejšího kraje. Víme tak, kdy se v oblasti objevili první zemědělci nebo jak vypadala vegetace širšího okolí i místa samotného několik tisíc let nazpět.

Na samostatný článek či spíše knihu by vydalo pojednání o skalkách tvořených hadcovou horninou. Vyskytují se roztroušeně v centrální části Slavkovského lesa, mimo hlavní hadcový hřeben jde o desítky lokalit. Řada z nich hostí početné populace vzácných hadcových kapradin, především sleziníku nepravého, kvůli jehož ochraně byly některé výchozy zařazeny na seznam evropsky významných lokalit soustavy Natura 2000. Staré pomístní názvy těchto romantických zákoutí se nedochovaly, svá ustálená pojmenování tedy dostaly až poměrně nedávno – Medvědí rozhledy, Pramenské pastviny, Vřesovec, Skalka pod Tisovským vrchem.

Významnou součástí krajiny Slavkovského lesa jsou i suché svahové louky a pastviny s jižní expozicí a výskytem mnoha teplomilných druhů rostlin a živočichů. Typickou ukázkou jsou Michalohorské terasy v její jižnější části CHKO. V květnu zde rozkvétají desítky vzácných vstavačů osmahlých a roztroušeně se tu lze setkat i s druhy, které jinde ve Slavkovském lese nerostou, například snědek Kochův nebo šalvěj luční. Teplomilný ráz území podtrhují i nedávné nálezy

Jedna z hadcových skalek poblíž Pramenů. Roste zde početná populace kriticky ohroženého sleziníku nepravého. Foto Přemysl Tájek

Bývalé odkaliště cínových rud dolu Stannum u Horního Slavkova. Foto Přemysl Tájek

některých druhů motýlů, především ostruháčka kapincového nebo vřetenušky čičorkové.

Rozsah tohoto příspěvku neumožňuje podrobněji rozepisovat jednotlivé přírodní zajímavosti tak rozmanité oblasti, jakou je Slavkovský les. Mnohé lze ale najít v časopise *Arnika*, který vychází již od roku 1975. Původně byl zaměřen pouze na oblast Slavkovského lesa, od roku 2004 je věnován zajímavostem a novým poznatkům na poli přírodních a historických věd

z území celého Karlovarského kraje. Kromě hlubšího poznání zdejší jedinečné krajiny v něm můžete sledovat i vývoj v ochraně a poznání jejích nejcennějších částí až do poměrně hluboké minulosti – a nezbývá doufat, že i do budoucnosti. Časopis je dostupný volně on-line na adrese: www.casopis-arnika.cz. ■

Seznam literatury najdete na www.casopis.ochranaprirody.cz